До разової спеціалізованої вченої ради
у Національній академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, пл. 1

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Назарко Юлії Вячеславівни на тему: «Конституційне право на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право, за спеціальністю 081 – Право

Актуальність обраної теми

Відповідно до статті 3 Конституції України життя та здоров'я людини є вищою соціальною цінністю, а право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, передбачене статтею 49 Конституції України.

Правова регламентація можливостей у сфері власного здоров'я фізичної особи на сьогодні визначається закріпленням низки прав, що пов'язані із здоров'ям, зокрема, право на усунення небезпеки, яка загрожує здоров'ю (ст. 282 ЦК України), право на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України), право на медичну допомогу (ст. 284 ЦК України), право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК України), право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК України) тощо. Переважно така правова регламентація є фактичним калькуванням відповідних положень Конституції України (ст. 49), або положень іншого законодавства.

Попри це, існує певна диспропорція між гарантованими правами і фактичними механізмами їх реалізації, можливостями використовувати відповідні блага. Зазначене породжує необхідність модернізації системи охорони здоров'я, яка б призвела до кардинальних, якісних змін всіх функцій системи охорони здоров'я – управління цією системою, забезпечення її відповідними ресурсами, фінансування та надання вироблених нею послуг.

З огляду на зазначене, актуальності набувають шляхи вирішення проблем правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я, реалізації передбачених законодавством можливостей щодо надання якісної медичної допомоги, медичного обслуговування, здійснення прав пацієнтів тощо. Саме тому детальний аналіз регламентації права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу, дослідження практики його реалізації, вивчення судової практики Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України є актуальним, адже дозволяє всебічно дослідити право на охорону здоров'я та його забезпечення.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики

Тема дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАВС від 31 жовтня 2017 р. (протокол №26).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Робота Назарко Ю.В. характеризується комплексним, конституційно-компаративістським підходом до предмету дослідження. Структура роботи чітка та послідовна, наявна кореляція між поставленими завданнями, елементами новизни та висновками.

Чіткість та послідовність структури роботи, логічність співвідношення

між поставленими завданнями, елементами новизни та висновками, підтверджується ґрунтовним аналізом літературних джерел, а також нормативних актів України та зарубіжних країн, що дає можливість осягнути системно питання, пов'язані з правом на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу і їх конституційним закріпленням.

Деякі положення дисертації мають дискусійний характер, тож автор полемізує з іншими вченими, аргументуючи власну позицію. Водночас, запропонована автором дискусія не применшує значущості виконаної роботи, а навпаки, може виступити детермінантом подальших досліджень у цій царині.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається й тим, що поряд із викладенням теоретичного матеріалу та відповідних положень чинного законодавства, подаються актуальні проблеми теорії конституційного права та практики застосування конституційно-правових норм України та країн ЄС.

У роботі матеріал викладено системно та послідовно. Дослідником опрацьовано широку та різноманітну джерельну базу. Список використаних джерел налічує 295 найменувань. Високий ступінь вірогідності та наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження також забезпечено завдяки використанню відповідного методологічного підґрунтя дослідження, що було сформовано на засадах діалектичного, герменевтичного, лінгвістичного, порівняльного підходів пізнання правових явищ, які у свою чергу обумовили використання комплексу філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Важливим в межах даного дисертаційного дослідження є також використання емпіричних методів, зокрема, методу опитування, а саме анкетування, спостереження, що дозволило вивчити позиції посадових осіб органів публічної влади, медичних працівників і пересічних громадян щодо права на охорону здоров'я (м. Київ, 300 респондентів, 2018 р.).

Наведене свідчить про достатній рівень обізнаності дисертанта у питаннях що досліджуються, та забезпечує належний рівень обґрунтованості наданих висновків.

Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий та зрозумілий вигляд і повною мірою відповідає загальним вимогам. Завдання та мета наукової праці автором загалом досягнуті.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів та полягає, насамперед, у тому, що дисертаційна робота Назарко Ю.В. є одним з перших комплексних дисертаційних досліджень порівняльного спрямування конституційного права на охорону здоров'я в Україні після початку трансформації системи охорони здоров'я, зокрема, реформи фінансування системи охорони здоров'я в Україні.

До результатів дослідження дисертації, які, на наш погляд, містять елементи новизни та сприяють вирішенню ряду теоретичних та практичних проблем, належать, зокрема, такі положення:

- авторське розуміння конституційного права людини на охорону здоров'я як природного невід'ємного і непорушного права людини, нормативно закріпленого на міжнародному та національному рівнях, яке включає можливі засоби для розвитку, збереження, забезпечення та, у випадку порушення, відновлення гармонійного рівня фізичного, психічного та душевного стану її організму;

- авторська дефініція забезпечення права на охорону здоров'я, під чим пропонується розуміти діяльність, спрямовану на утвердження та регламентацію, створення сприятливих умов для належної реалізації в усіх сферах життєдіяльності людини і громадянина, охорони і захисту, попередження й усунення перешкод, відновлення у випадку порушення права на охорону здоров'я;

- поняття здоров'я як динамічного стану організму, завдяки якому підтримується процес збереження і розвитку біологічних, фізіологічних, психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності для максимальної тривалості активного життя;

- зміст права на охорону здоров'я як самостійного суб'єктивного права, що включає такі можливості особи: 1) на певну поведінку (право на власні дії); 2) вимагати належної поведінки від зобов'язаної сторони (право на чужі дії); 3) право-претензію.

Робота містить й інші позитивні висновки, відображені в дисертації.

Практична значимість результатів дослідження визначається пропозиціями щодо вдосконалення відповідного законодавства. Вони можуть бути використані суб'єктами законодавчої ініціативи, органами влади, вченими та викладачами вищих навчальних закладів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях

Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено у 16 наукових працях, серед яких 5 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 2 статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 9 тез – у збірниках (наукових доповідей), оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах. Їх аналіз дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Оцінка змісту дисертації

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (295 найменування) і чотирьох додатків.

Загалом, науковий пошук автор здійснює у трьох напрямках дослідження: 1) теоретичних засад права на охорону здоров'я; 2)

методологічних засад правового регулювання права на охорону здоров'я; 3) забезпечення та удосконалення права на охорону здоров'я в Україні та країнах ЄС.

Кожен з даних напрямків відображається у відповідних розділах, які, в свою чергу, складаються з підрозділів.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, характеризується наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводиться інформація про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації, список використаних джерел та додатки.

Так, у межах першого розділу автор досліджує історіографію і термінологічний апарат, поняття, зміст та особливості конституційного права людини і громадянина на охорону здоров'я, а також місце конституційного права на охорону здоров'я в системі суб'єктивних прав людини. В межах даного розділу автор доходить до висновку, що серед природних, невід'ємних, невідчужуваних і непорушних прав людини, право людини на охорону здоров'я посідає провідне місце (с. 88).

Дисертантом пропонується виділяти наступні ознаки права на охорону здоров'я: обґрунтованість; реальність; надійність; загальність; рівність; чітка визначеність; дієвість, а об'єктами – права та обов'язки пацієнтів, медичних і фармацевтичних працівників, населення у даній галузі; медична інформація; медична документація і звітність; управління та організація охорони здоров'я; лікарські засоби; медична допомога; медичні послуги та інше (с. 47).

В межах даного розділу визначено основні поняття, досліджено законодавчу базу та доктринальні джерела з метою виокремлення особливостей конституційного права на охорону здоров'я, його змістовних характеристик, а також пов'язані з ним інші права людини (зокрема, права пацієнтів, права дитини, ненародженої дитини, право на аборт, на сурогатне

материнство, права засуджених, психічнохворих, інвалідів, жертв Чорнобильської катастрофи, людей похилого віку, ветеранів та дітей війни, учасників антитерористичної операції, внутрішньо переміщених осіб тощо) (с. 68).

Другий розділ «Методологія дослідження та конституційно-правове регулювання права на охорону здоров'я в Україні та державах ЄС» присвячений питанням методології дослідження конституційного права людини і громадянина на охорону здоров'я; міжнародно-правовим стандартам права на охорону здоров'я; конституційно-правовому регулюванню права людини та громадянина на охорону здоров'я в Україні; конституційно-правовому регулюванню прав людини і громадянина на охорону здоров'я в державах ЄС.

Дослідження відповідних питань у межах другого Розділу дало змогу автору стверджувати, що стаття 49 Конституції України узагальнює практику конституційного регулювання країн ЄС. Водночас, на думку дисертанта, для України корисним також є їх інший успішний досвід. Це децентралізоване управління у Данії, де розвинена система самоврядування у даній сфері та схема розподілення бюджетів… . Важливим на думку автора є визнання того, що право на охорону здоров'я є більш ширшим, ніж право на медичну допомогу (с. 152-153).

Наголошується також на тому, що «численними є нормативно-правові акти України, спрямовані на регулювання цього права, починаючи з Конституції України і завершуючи галузевими, локальними нормативно-правовими актами у даній сфері. Водночас такий значний масив актів конституційно-правового регулювання права на охорону здоров'я потребує його упорядкування, у тому числі і шляхом систематизації, кодифікації тощо» (с. 124).

У межах третього розділу автором характеризується «Конституційне право на охорону здоров'я: забезпечення та удосконалення регулювання в

Україні та державах ЄС», яке розкривається через такі підрозділи як: поняття, суб'єкти і гарантії забезпечення конституційного права людини і громадянина на охорону здоров'я та проблеми реалізації та удосконалення регулювання права людини і громадянина на охорону здоров'я в Україні та державах ЄС.

Дослідження, проведене дисертантом у межах третього Розділу дозволяє зробити автору висновок про те, що «відповідно до змісту право на охорону здоров'я складає сукупність можливостей особи вільно на власний розсуд визначати свою поведінку щодо індивідуального здоров'я, а також обов'язок всіх інших осіб утримуватися від дій, що порушують це право, та обов'язок держави захищати дане право» (с. 165). Дисертантом також наголошується на тому, що нинішні спроби реформування є початком запровадження нової системи у сфері реалізації свого права на охорону здоров'я. Але дуже важливим є врахування усіх соціальних, економічних, правових, кадрових, технічних аспектів, для того щоб подолати корупцію у даній сфері (с. 198).

Заслуговують на підтримку висновки до роботи, зроблені дисертантом. Розкриттю обраної у дослідженні проблематики сприяють також зміст додатків, що пропонуються автором.

Зауваження щодо змісту дисертації

Загалом можна зробити висновок, що дисертація Ю.В. Назарко відзначається достатнім науково-методологічним рівнем виконання, виваженістю й обґрунтованістю висновків.

Разом із тим, як і при дослідженні будь-якої складної та актуальної теоретико-методологічної проблеми, в зазначеній дисертації міститься низка спірних, неузгоджених і не достатньо обґрунтованих положень, які можуть стати підґрунтям для наукової дискусії та напрямами для подальшої розробки даної проблеми. Зупинимося на них детальніше.

1. У роботі (с. 4, 197 та інші) пропонується створення «інституту

Уповноваженого Верховної Ради України з прав пацієнтів». Зазначена пропозиція передбачає внесення змін до Конституції України. У той же час відповідні зміни дисертантом не пропонуються. Крім того, не зрозумілим є пропозиція щодо створення Уповноваженого виключно з питань прав пацієнтів. Адже захисту потребують також і лікарі.

2. На сторінці 5 роботи наводиться фраза «Досліджено особливості запровадження нової медичної реформи в Україні, розглянуто можливість *скасування* безоплатної медичної допомоги для всіх категорій населення і запровадження обов'язкового страхування». Недостатньо зрозумілою видається фраза «скасування» вживане в контексті реформи системи охорони здоров'я, адже і у Законі України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» і у «Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» мова про «скасування» не йде. Хотілося б почути думку автора з даного питання.

3. На сторінці 24 автором пропонується нова редакція статті 49 Основного Закону України. Порівняно з чинною редакцією вводиться поняття «незахищені верстви населення». На нашу думку, використання такого терміну є некоректним, адже, по-перше, Конституція України не оперує таким терміном, а, отже, його застосування може викликати певну невизначеність; по-друге, Основний Закон встановлює і гарантує «захист», а не навпаки; по-третє, поняття «верстви» можна віднести до рудиментів попередніх епох; по-четверте, Закон України «Про соціальні послуги» оперує терміном «вразливі групи населення».

4. На сторінці 26 наводяться пропозиції щодо прийняття низки нормативних актів, зокрема, «Медичного кодексу України, законів «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування», «Про фінансування охорони здоров'я», «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування», «Про гарантований державою рівень медичної допомоги», «Про медичну діяльність», «Про заклади охорони здоров'я», «Про

забезпечення прав пацієнтів», «Про лікарське самоврядування», «Про первинну медико-санітарну допомогу і сімейну медицину», «Про спеціалізовану медицину».

Однак така пропозиція на нашу думку потребує додаткового обґрунтування з огляду на наступне:

- незрозуміло чи буде охоплювати зміст Медичного кодексу перелічені після нього закони. Чи не буде в даному випадку накладення предметів відання різних законів;
- чи є актуальним прийняття закону «Про гарантований державою рівень медичної допомоги» після набуття чинності законом «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»;
- недостатньо зрозумілим є також те, що саме автор пропонує вкласти у зміст таких проектів законів як «Про фінансування охорони здоров'я», «Про медичну діяльність», і як останній буде співвідноситися з «Основами законодавства України про охорону здоров'я» тощо.

5. На сторінці 198 зазначається «Доцільно *залишити на фінансуванні державного бюджету* таку кількість лікувальних закладів, яка б забезпечила гарантований рівень медичної допомоги, а частину медичних закладів перевести у некомерційні неприбуткові організації з надання медичних послуг».

Наведена фраза є недостатньо зрозумілою. Адже на «фінансуванні державного бюджету» в межах нинішньої концепції реформування фінансування системи охорони здоров'я в тій чи іншій мірі залишаться всі заклади, які надають якісну послугу, що входить до гарантованого пакету. Зокрема, частиною першою статті 3 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» визначено, що «відповідно до цього Закону держава гарантує повну оплату згідно з тарифом за рахунок коштів Державного бюджету України надання громадянам необхідних їм медичних послуг та лікарських засобів, що передбачені програмою медичних

гарантій».

У даному випадку змінюється просто механізм надання цих коштів, однак їх власник – держава, не змінюється.

6. Очевидно, що дисертаційне дослідження на таку вельми актуальну та практично значущу для вітчизняного державотворення та правотворення проблематику передбачає напрацювання конкретних пропозицій у сфері конституційної правотворчої та правозастосовної діяльності. Разом із тим, рецензована дисертація не містить додатків (у вигляді проектів законів), які б систематизували і об'єктивно підтверджували практичні аспекти дисертації, винесеної на захист. Незважаючи на те, що дисертант пропонує уточнення статті 49 Конституції України та прийняття низки інших законів (наприклад, стор. 24, 26 дисертації), виникає очевидне запитання – в яких конкретних законопроектах дисертант втілив свої теоретико-методологічні та правотворчі здобутки.

7. Розділ ІІ дисертаційного дослідження називається «Методологія дослідження та конституційно-правове регулювання права на охорону здоров'я в Україні та державах ЄС», який включає чотири підрозділи. Однак назви та зміст цих підрозділів не дає змогу з'ясувати чому саме були обрані саме такі, а не інші елементи методології та конституційно-правового регулювання права на охорону здоров'я, чи є обрані та наведені у чотирьох підрозділах Розділу ІІ елементи виключним переліком методології і правового регулювання, чи автор відносить до них і інші елементи, які не були включені до розділу. Якщо так, то які саме, і чому автор вирішив їх не включати.

Проте, зазначені зауваження, побажання та пропозиції є певною мірою дискусійними і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Ю.В. Назарко.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою

вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації, у випадку використання ідей, концепцій, розробок відомостей, дотримано вимоги норм законодавства України про авторське право.

Отже, тема дисертації є актуальною, сформульовані висновки та пропозиції, є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною і мають значення для теорії та практики конституційного права.

Таким чином, представлена дисертація Назарко Юлією Вячеславівною є самостійною завершеною науковою працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення завдання, що має значення для сучасної вітчизняної і зарубіжної науки, а також правозастосовної практики.

У підсумку слід зазначити, що дисертаційне дослідження на тему: «Конституційне право на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження» відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а його автор **Назарко Юлія Вячеславівна** за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:
Радник Першого заступника Голови Верховної
Ради України, доктор юридичних наук, професор **Янчук А.О.**

11.03.2020 р.

АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ * УПРАВЛІННЯ КАДРІВ *

Підпис Янчука А.О.
підтверджую
Управління кадрів
Апарату Верховної Ради України
«11» 03 2020 р.